

GEOGRAFIE SLUŽEB

FINANČNÍ SLUŽBY

Úvod

Finanční služby jsou segmentem, který prošel patrně nejrazantnějšími změnami vyplývajícími z globalizace ekonomiky a telekomunikační revoluce (viz předcházející přednáška).

Finanční služby jsou tzv. **cirkulačními** službami – jsou základem pro fungování každé části ekonomického systému. Každá ekonomická operace je závislá na úrovni kapitálu, který ji udržuje v pohybu.

Řada aktivit v rámci finančních služeb má **spekulativní** charakter – finanční investice jsou realizovány s primárním cílem krátkodobého zisku. Z tohoto důvodu je často velice nesnadné mluvit o geografii financí, resp. pokoušet se podat stabilizovaný obraz prostorového toku kapitálu.

Soubor finančních služeb lze rozdělit dle tzv. jádrových aktivit:

1. **komerční banky** – administrují finanční transakce klientům, přijímají úspory, poskytují komerční půjčky, zprostředkovávají vztahy mezi dlužníky a věřiteli.
2. **investiční banky** – kupují a prodávají cenné papíry pro korporátní či individuální klienty, realizují emise nových cenných papírů.
3. **společnosti provozující kreditní karty** – ve spolupráci s bankami a ostatními finančními společnostmi zajišťují provoz mezinárodních systémů kreditních karet.
4. **pojišťovací společnosti** – pojišťují rozsáhlý soubor rizik.
5. **účetní firmy** – certifikují přesnost finančních účtů, částečně skrze firemní audity.

Cca od poloviny 70. let zaznamenávají finanční služby prudkou restrukturalizaci trhu a navýšení konkurence. Nová konkurence spočívá především v:

- ▶ *nasycení trhu* – od konce 70. let zejména v komerčním bankovním sektoru prudce poklesl počet dosud nepokrytých potenciálních klientů, podobný vývoj byl zaznamenán rovněž v sektoru pojišťovnictví;
- ▶ *pokles role zprostředkovatelů* – korporátní zájemci o půjčku často vynechávají tradiční zprostředkovatelské kanály (kterými byly zejména banky) – namísto toho získávají kapitál nebankovním způsobem, např. skrze cenné papíry. Stejně tak řada subjektů neukládá zisk ve formě bankovního depozitu, nýbrž např. do investičních fondů.
- ▶ *deregulace finančního trhu* – finanční služby byly tradičně pevně svázané v rámci národních států a regulovány národními vládami. Trendem posledních let je ovšem zřetelná deregulace a liberalizace trhu – otevírají se tak nové geografické trhy, možnost poskytování nových finančních produktů, mění se struktury cen finančních služeb.
- ▶ *internacionalizace finančních trhů* – poptávka po finančních službách již není omezoována domácím trhem. Zvláště významné jsou 3 typy poptávky:
  - i. nárůst mezinárodního obchodu vytvořil zájem o komerční finanční služby v mezinárodním měřítku,
  - ii. globální rozsah nadnárodních korporací vyžaduje standardní finanční služby i mimo hranice národního státu dané společnosti,
  - iii. zvýšená institucionalizace úspor (tj. ukládání peněz do nejrůznějších fondů) vytváří velký objem spravovaných financí hledajících v celosvětovém měřítku nejvyšší zhodnocení.

Naznačené tržní změny vytváří ve finančních službách zcela nové tržní prostředí. Reakce je podmíněna především technologickými změnami a dále pak změnami regulačního rámce.

Technologické změny ve finančních službách

Rozvoj telekomunikací ovlivnil finanční služby podstatným způsobem – hlavním důvodem je fakt, že informace, resp. její přenos je ve službách jak procesem tak samotným produktem těchto služeb (...nemáme skříň plnou peněz, máme informace o těchto penězích – to je náš produkt). Přidanou hodnotou finančních služeb je zejména **rychlost** s jakou jsou schopny provádět transakce a **geografický rozsah**, v jakém jsou schopny operovat. Z tohoto důvodu tedy finanční instituce investují

poměrně velké sumy do systémů přenosu informací (např. v roce 1995 deset největších amerických bank investovalo cca 10 miliard dolarů do informačních technologií, 12 miliard pak proinvestoval top-ten bank evropských).

Informační technologie:

- ▶ prudce zvýšily produktivitu práce ve finančních službách;
- ▶ rozšířily možnosti kontaktu mezi institucí a klientem, resp. mezi finančními institucemi;
- ▶ znásobily rychlost pohybu kapitálu, jeho obrat a přinesly značné úspory vyplývající z rychlosti transakcí (odpadly například úrokové platby vyplývající dříve z opoždění transakcí);
- ▶ umožňují bankám velice rychle reagovat na výkyvy v kursech jednotlivých měn.

V současnosti je pro finanční služby typickým 24 hodinové obchodování v určitých typech produktů, nicméně se však rozšiřuje do celého portfolia finančních služeb.

Technologie rovněž umožňují obcházení služeb komerčních bank a vedou tak k příklonu finančního trhu směrem k cenným papírům (půjčky a závazky jsou převedeny do formy cenných papírů, které mohou být obchodovány – tento obchod probíhá přímo mezi kupcem a prodávajícím bez potřeby banky jako prostředníka).

Významně zasáhly telekomunikační technologie i do vnitřních operací finančních společností. Příkladem je především již zmiňované rozdělení aktivit na tzv. front a back-offices.

Regulace a deregulace finančních služeb

Před rokem 1960 nelze hovořit o něčem jako „světový finanční trh“. Na národní úrovni byly finanční instituce pod silným dohledem z důvodu předcházení krizí, které by mohly vyvolat otřesy národního ekonomického systému. Na mezinárodní úrovni fungoval systém nastolený IMF (International Monetary Fund) postavený na poválečných bretonwoodských dohodách (BW dohody představovaly systém pevných směnných kurzů hlavních světových měn, který měl vytvářet stabilní rámec mezinárodního obchodu mezi nezávislými zeměmi; základní kotvou byl americký dolar vázaný na zlato). Finanční služby tak patřily mezi nejvíce regulované v rámci ekonomických aktivit.

Tehdejší regulační mechanismy lze rozčlenit do dvou kategorií:

1. regulující vztahy mezi různými finančními aktivitami – většina zemí zakazovala finančním ústavům operujícím v jednom segmentu (např. cenných papírech), podnikat zároveň v segmentu jiném (např. pojišťovnictví).
2. regulující vstup nových firem do finančního sektoru – omezení se týkalo především vstupu zahraničních firem na národní trhy. Vlády se obávaly především vzniku poboček zahraničních finančních společností, a to z důvodu ztížené kontroly takovéto firmy.

Ačkoli řada z těchto regulačních mechanismů stále funguje, došlo v posledních letech k rozsáhlé deregulaci. V 60. letech byl důležitým stimulem vznik tzv. eurodolarových trhů (eurodolary = dolary držené mimo bankovní systém USA. Na počátku 70. let se rozpadl bretonwoodský systém pevných kurzů do podoby volně plovoucích kurzů hlavních měn. Rozvoj telekomunikací umožnil prudké navýšení mezinárodních transakcí. Internacionalizace finančních operací a deregulace národních trhů probíhaly de facto současně.

Změny v USA v 70. letech umožnily vstup zahraničních bank na americký trh a naopak podpořily expanzi bank amerických do zámoří.

V roce 1975 newyorská burza zrušila pevné poplatky za transakce s cennými papíry. Ve Velké Británii v roce 1986 byla zrušena hranice mezi komerčními bankami a makléřskými ústavy, cizí firmy mohly vstoupit na Londýnskou burzu, ve Francii v roce 1987 byl umožněn vstup zahraničních firem na burzu a povolen vstup zahraničních bank, japonským bankám bylo umožněno otvírat pobočky v zahraničí.

Deregulace výrazně pozměnily i fungování dvou nejvýznamnějších obchodních bloků – EU a NAFTA. Vytvoření jednotného evropského trhu umožnilo volný pohyb evropských finančních společností, zavedení jednotné evropské měny pak dovršilo deregulaci národních trhů.

Strategie finančních služeb

Specializované finanční služby zvolily v deregulovaném prostředí dva základní rozvojové trendy:

- ▶ internacionalizaci aktivit;
- ▶ diverzifikaci společnosti do mnoha produktů.

Před rokem 1960 byl počet zahraničních poboček bank velice nízký (před 2. svět. válkou často šlo o bankovní aktivity v rámci koloniálních panství). V souvislosti s rozvojem výrobních TNCs v průběhu 60. a 70. let došlo i k odpovídajícími rozvoji mezinárodních bankovních služeb. Vývoj internacionalizace

věrně kopíroval průběh ekonomické globalizace, tj. nárůst poboček amerických bank v souvislosti s pronikáním amerických firem na zahraniční trhy a následující růst evropských a japonských bank. V současnosti již zahraniční banky existují na lokálních trzích, a to nejen pro potřeby nadnárodních klientů – obsluhují místní klienty s využitím svých globálních zdrojů (*international brand image*).

Deregulace rovněž umožnily rozsáhlou diverzifikaci nabízených služeb – na scénu nastoupil tzv. bankovní hypermarket. Na trhu došlo k obrovským prolínáním jednotlivých, dříve oddělených segmentů – často však prostřednictvím rozsáhlých spojení a fúzí mezi jednotlivými specializovanými společnostmi.

Geografické rozložení finančních služeb

Na první pohled by se zdálo, že rozvoj telekomunikací zcela osvobodil finanční služby od prostorových omezení a volby lokalizace. Ve spojení s těmito službami se tak používá také výraz „end of geography“ – pravdou ovšem je, že finanční služby jsou z prostorového hlediska extrémně koncentrované a že lze jednotlivá centra hierarchicky uspořádat dle vybraných ukazatelů:

1. objem zúčtování v mezinárodní měně;
2. velikost Euro trhu;
3. objem finančních zahraničních aktiv;
4. počet ústředí velkých mezinárodních bank.

Zjednodušeně lze tvrdit, že 25 měst uvedených na obrázku kontroluje takřka 100 % světových finančních transakcí. Nejde zde však pouze o finanční centra – ta jsou do jisté míry lokalizačně propojená především s výskytem firemních ústředí – tzv. globální města jsou tak kontrolními body světového ekonomického systému.

Neznamená to ovšem, že jednotlivá finanční centra jsou identickými městy – každé z finančních center je odrazem specifických podmínek a historického vývoje. Například při srovnání New Yorku a Londýna vychází Londýn jako více internacionalizovaný z hlediska obchodu se zahraničními měnami a Euroměnou – obrát Londýna v tomto směru je stejný jako spojený obrát N.Y.C. a Tokia. Výjimečná pozice Londýna je dána zejména historickým vývojem tzv. City, které na relativně geograficky omezeném prostoru nabízí široký sortiment vhodné pracovní síly, doprovodných institucí. Další nezanedbatelnou výhodou je z hlediska časových pásem střední poloha mezi Tokiem a New Yorkem. Dalšími faktory je vysoce deregulované prostředí, kdy i zahraniční banky mohou fungovat jako tzv. univerzální banky (spojující bankovní služby a transakce s cennými papíry způsobem, který je např. stále v USA či Japonsku regulován).

Současná pozice Londýna je prakticky neotřesitelná (údaje z roku 1997 hovoří o 550 pobočkách zahraničních bank), i když na evropské scéně vyrůstá silná konkurence v podobě Paříže (280) a Frankfurtu nad Mohanem (250).

Specifickou kapitolou jsou tzv. off-shoreová finanční centra – jsou to niky v podobě ostrovů či mikro států sloužící k setkání kapitálu a tzv. „hot money“ (financí hledajících výrazně deregulované prostředí s nízkou daňovou zátěží). Za jejich vznikem stojí tedy spekulativní finanční transakce toužící se vymanit zpoza jednotlivých národních jurisdikcí. Je odhadováno, že například z 550 bank na Kajmanských ostrovech pouze 69 je zde fyzicky přítomných.

Související literatura

- DICKEN, P. (1998): *Global Shift*. Paul Chapman Publishing, London, 496 s.
- SÝKORA, L. (2000): Globalizace a její společenské a geografické důsledky. In: Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. eds, *Stát, prostor, politika: vybrané otázky politické geografie*, s. 59-79. Praha, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta UK.